

MAKEDONIYALIK ALEKSANDRNING HARBIY YURISHLARI

Komolov Dilshod Pulatovich

*Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Tarix va ijtimoiy fanlar kafedrası professori
tarix fanlari doktori(DSc),
Eshmantov Ozodbek
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Makedoniyalik Aleksandrning hokimiyatga kelishi, qo‘shin tuzilishi, harbiy yurishlari, O‘rta Osiyo hududlarini zabt etishi yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: Makedoniya, Yunoniston, falanga, otliq askar, shahar davlat, Nautaka, Marokand, Kiropolis.

Makedoniya Bolqon yarim orolining shimolida joylashgan qadimiy o‘lkalardan biridir. U juda qulay geografik o‘ringa ega bo‘lib, tog‘lik va tekislik qismlarga bo‘linadi. Miloddan avvalgi VI asr oxiri - V asr boshlarida Makedoniyada dastlabki tabaqalanishi va ilk davlat qaror topgan. Yunoniston-Eron urushlari davrida Makedoniya podsholari Eron ta‘siriga o‘tib qolgan edi. Eronliklar Yunonistondan quvilgach, Makedoniya kuchaya boshlaydi.

Miloddan avvalgi 359 yilda Makedoniya taxtiga Filipp II o‘tiradi. U qator islohotlar o‘tkazib, Makedoniya davlati va qo‘shinlarini ancha kuchaytiradi. Piyoda va otliq askarlardan iborat muntazam qo‘shin tuzadi. Filipp II dehqonlardan piyoda qo‘shinga jangchilar oladi. Joylardagi hokim aslzodalardan otliq qo‘shin tuzadi. Filipp II qo‘shinda qattiq intizom o‘rnatib, ularni harbiy ta‘limdan o‘tkazadi. U urush oldidan piyoda askarlarni falanga-falanga qilib saflagan, otliq askarlar esa qo‘shinning orqa va har ikki yon tomoniga joylashtirilgan.

Makedon askarlar xanjar, 2-6 metr dan iborat nayza, qalqon dubulg‘a va zirxli kalta harbiy kiyim bilan qurollantirilgan. Filipp II kumush tangalar bilan bir qatorda oltin tanga zarb etib, uni "filippik" deb ataydi[1].

Filippning harbiy va pul islohotlari Makedoniya davlatini ham iqtisodiy, ham harbiy tomondan mustahkamlaydi. Makedoniya podshosi o‘z saltanatini kuchaytirib olgach, urushlar natijasida zaiflashib qolgan yunon shahar-davlatlarini birin-ketin bosib ola boshlaydi. Yunonistondagi quldorlarning bir qismi Filipp II ning hokimiyatini bajonu-dil tan

oladilar. Chunki ular o‘z boyluklar va mulklarini vatan mustaqilligi va ozodligidan afzal ko‘rar edilar.

Filipp II ning Yunonistonni butunlay o‘ziga qaratib, olish niyatida edi. Shuning uchun u dastlab Fessaliyani ishg‘ol qiladi. U shu yerdan turib, O‘rta Yunonistonni bosib olishni ko‘zda tutadi. Fiva va Afina xavf ostida qoladi. Makedoniyaga qarshi Afinada, Fiva, Korinf Megara va boshqa shahar-davlatlardan iborat harbiy ittifoq tuziladi. Uning g‘oyaviy rahbari ajoyib notiq Demosfen edi. U o‘zining otashin nutqlarida Filipp II ning bosqinchilik siyosatini fosh qilib yunonlarni o‘z ozodligini qattiq turib himoya qilishga chaqiradi. Miloddan avvalgi 338 yili Makedoniya qo‘shinlari Beotiyaga bostirib kiradi. Shu yili Filipp II qo‘shinlari yunon shaharlarining birlashgan qo‘shini bilan Xeroniya shahri yonida uchrashadilar. Bu jangda Demosfen afinaliklar qatorida oddiy jangchi bo‘lib jangga kiradi. Bu jang shiddatli bo‘lib, ancha vaqt davom etadi. Avval boshda ittifoqchilar Makedoniya qo‘shinlarini siqib borishga muvaffaq bo‘ladilar, hatto chekintiradilar. Jangda Filipp II ning 18 yoshli o‘g‘li Aleksandr rahbarligidagi otliq qo‘shinning kirishi urush oqibatini makedoniyaliklar foydasiga hal qiladi. Jang Makedoniya qo‘shinlarining porloq g‘alabasi bilan yakunlanadi. Xeroniya yonidagi jangdan keyin butun Yunoniston Makedoniyaga itoat etishga majbur bo‘ladi. Zamondoshlardan birining iborasi bilan aytganda: “Xeroniya yonida xalok bo‘lganlarning jasadlari bilan birga yunonlarning ozodligi ham ko‘miladi” [2].

Filipp II Xeroniya jangidan keyin yunon shahar-davlatlarini xonavayron qilmay, ularni erkin deb e'lon qiladi. U miloddan avvalgi 337 yili Korinfda yunon shaharlarining kongressini chaqiradi. Bu kongressda Spartadan boshqa barcha shahar davlatlar ishtirok etadilar. Ular kongressda tinch-totuv yashash, bir-birlarining ichki ishlariga aralashmaslik va o'zaro urush olib bormaslik to'g'risida bir qarorga kelganlar. Ayni paytda barcha yunon shaharlari Eronga qarshi urushga tayyorgarlik ko'rishlari lozim edi. Korinfda Filipp II Makedoniya va shahar, davlatlar qo'shinlarining bosh sarkardasi qilib tayinlangan. Shu tariqa u Eronga qarshi harbiy yurish qilishga jiddiy tayyorgarlik ko'ra boshlaydi.

Urushga qizg'in tayyorgarlik ketayotgan bir vaqtda Filipp II o'z qizining to'yida fitnachilar tomonidan o'ldiriladi. Bu voqea miloddan avvalgi 336 yilda sodir bo'lgan. Fitna kim tomonidan uyushtirilgani ma'lum emas. Ba'zi ma'lumotlarga ko'ra, Filipp II eronliklar qutqusi bilan o'ldirilgan deyiladi.

Filipp II vafotidan so'ng taxtga uning 20 yoshli o'g'li Aleksandr o'tiradi. Keyinchalik u butun sharqda Iskandar Zulqarnayn nomi bilan mashhur bo'lib ketgan. Zamondoshlarning aytishicha, u serg'ayrat, jasur, bilimdon ayni paytda shavqatsiz va jahldor odam bo'lgan.

Filipp II vafotidan keyin ko'pgina yunon shaharlari Fiva, tog'li Frakiya, Illiriya qabilalari Makedoniyadan ajralib keta boshlaydi. Ba'zi joylarda qo'zg'olonlar boshlanadi. Aleksandr mana shu parokandalikning oldini olishga kirishadi. Miloddan avvalgi 335 yilda ajralib ketgan tog'li Frakiya va Illiriya qabilalari ustiga yurib ularni yana itoat etishga majbur qiladi. Shimol yurishidan qaytgach, u qo'zg'olon ko'targan Fiva ustiga qo'shin tortadi va shaharni vayron qiladi, aholisini qul qilib sotib yuboradi.

Fivadagi dahshatli urush boshqa yunon shahar davlatlarini cho'chitib yuboradi. Ular Makedoniyaga itoat etishlarini izhor qiladilar. Aleksandr Afina ustiga yurish qilmaydi. Chunki uning ustoz Aristotel afinalik bo'lib, u o'z shogirdi diliga yunon madaniyatiga va uning markazi Afinaga hurmat bilan qarash hissini joylagan edi. Aleksandr Afinaga borganda hamma uni to'la itoat bilan kutib oladi.

Aleksandrning bu yurishlari Yunonistonda uning mavqeini ko'taradi.

Aleksandr Yunonistonni o'ziga qaytadan itoat ettirgandan so'ng sharq yurishiga tayyorgarlik ko'ra boshlaydi. U miloddan avvalgi 334 yilda 30 ming piyoda, 5 ming otliq askar va harbiy dengiz kuchlaridan iborat katta qo'shin bilan Gelleopond bo'g'ozidan kechib o'tadi. Tog'li Granik daryosi bo'yida Aleksandr qo'shinlarini eronliklarning otliq va piyoda askarlari kutib turardi.

Kech kirishiga qaramay, boshlangan qattiq jangda Aleksandr qo'shinlari g'alaba qilib, ularni Kichik Osiyoning ichkarisiga yurish uchun yo'l ochiladi.

Bu g'alaba Aleksandrga Kichik Osiyoning ichkarisini bosib olish uchun imkoniyat yaratadi. Uning qo'shinlari Kichik Osiyo sohili bo'ylab janub tomon yuradilar. Eron shohi Doro III yunonlardan bo'lgan Memnonni qo'shiniga bosh qo'mondon qilib tayinlaydi. U Miletni mustahkamlashga kirishadi. Lekin u to'satdan vafot etadi. Milet sabot-matonat bilan mudofaa qilinadi. Biroq ham quruqlikdan, ham dengizdan qamal qilinib, ishg'ol qilinadi.

Miloddan avvalgi 333 yilda Aleksandr Kichik Osiyo markazidagi Kappadokiyaning ishg'ol qilib, qishni o'sha yerda o'tkazadi. Shu vaqtda Eron qo'shinlari Aleksandr tomon yo'l oladilar. Aleksandr o'z qo'shinlarini Kilikiyaga olib o'tib, Tars shahrini ishg'ol qiladi va Suriyaga qo'shin tortadi.

Iss Kilikiyaga shaharlaridan biri bo'lib, dengiz bo'yida joylashgan edi. Miloddan avvalgi 333 yilda Eron va Makedoniya qo'shinlari shu shahar yonida uchrashadilar. Eron sarkardalari Doro III ga Aleksandr qo'shinlari tor daradan chiqib olgandan keyin hujum boshlaylik, deb maslahat beradilar. Shoh esa buning aksini qilib, Eron otliqlari va jang aravalari uchun qulay bo'lgan tog' darasida jang qilishni buyuradi. Har ikki o'rtada qattiq jang boshlanadi. Jang Aleksandr qo'shinlarining g'alabasi bilan tugaydi. Eronliklar chekinishga majbur bo'ladilar.

Issdagi g'alabadan keyin Aleksandr Suriya va Finikiya ustiga qo'shin tortib, sohil bo'yidagi ko'r shaharlarni istilo qiladi. Ammo dengiz bo'yidagi Tir shahri dushmanga yarim yil qarshilik ko'rsatadi. Makedoniya qo'shinlari

shaharni quruqlikdan ham dengizdan ham qamal qiladilar. Og'ir janglardan keyin yunonlar taran va palaxmonlar bilan Tir shahri devorlarini buzib, shaharga bostirib kiradilar. Shaharda jang davom etadi, ko'p qon to'kiladi. Juda katta qiyinchiliklar bilan shahar qo'lga kiritiladi. Yunonlar unga o't qo'yadilar, boyliklarini talaydilar. 30 mingdan ortiq shahar aholisi qul qilib sotiladi. Shundan so'ng Aleksandr Finikiya va Falastindagi ko'pgina shaharlarni birin-ketin bosib oladi.

Aleksandr Falastin va Finikiyani istilo qilgach, miloddan avvalgi 332 yilda Misrga qo'shin tortadi. Uning maqsadi Eron tasarrufida bo'lgan Misrni ham istilo qilish edi. Misrliklar va u yerdagi Eron satrapi Aleksandr va uning qo'shinlarini tantanali ravishda kutib oladilar va uni fir'avn deb e'lon qiladilar.

U Misrdan qaytish oldidan O'rta yer dengizi qirg'og'i Nil deltasida Aleksandriya shahrini barpo qiladi. Shahar qat'iy reja asosida qurilgan bo'lib, unda bir-birini kesib o'tuvchi katta ko'chalar barpo qilingan edi. Bu shahar o'sha davr va keyinchalik Sharq, Yunoniston va Rim dunyosi uchun juda katta siyosiy, iqtisodiy va madaniy ahamiyat kasb etgan.

Misr olingandan so'ng Doro III yunon-makedonlar bilan Shimoliy Mesopotamiyadagi Gavgamel degan joyda jang qilish uchun tayyorgarlik ko'rdi. Bu jang miloddan avvalgi 331 yil bahorida bo'lib o'tdi.

Doro III Aleksandr qo'shinlarini qurshab olish maqsadida o'z otliq askarlarini keng tekislikka joylashtiradi. U dastlab jangovar aravalarni ham ishga soladi. Makedoniya jangchilari ikki tomonga surilib, shiddat bilan kelayotgan jang aravalarini o'z saflari orasidan o'tkazib yuboradilar va ularga kamondan o'q yog'dirib ko'pchiligini qirib tashlaydilar. Doro III ning jangovar fillari ham forslarga g'alaba keltirmaydi. Gavgamel yonidagi jang goh makedoniyaliklar, goh eronliklarning ustunligi bilan kechgacha davom etgan. Jangning oxirlarida Aleksandr o'zi boshliq otliq qo'shin bilan Eron qo'shinlarining o'rtasiga yorib kirgan. Shoh Doro III ning o'zi ham shu yerda turar edi. Aleksandr qo'shinlarining shiddatli hujumi natijasida Doro III ning qo'shinlari chekinishga majbur bo'ladi. Doro III jang maydonini tashlab qochadi [3].

Gavgamel g'alabasidan so'ng Aleksandr qo'shinlari birin-ketin Suzani, Bobilni va Eronning poytaxti Persepolni ham egallaydilar va juda ko'p boyliklarni qo'lga kiritadilar. Makedoniyaliklar Persepolda qishlab, miloddan avvalgi 330 yilda butun Eronni egallashga muvaffaq bo'ladi. Doro III Turon tomonga qarab chekinadi. U chekinib borayotgan vaqtda Bess uni ushlab olib o'ldiradi va jasadini yo'lga tashlab ketadi. U o'zini Artakserks IV nomi bilan Eron shohi deb e'lon qiladi.

Aleksandr Bessni ta'qib qilib, So'g'diyonadagi Navtaka degan joyda uni qo'lga tushiradi va qatl ettiradi. Shu bilan ulkan Eron davlati tugatiladi. Aleksandr Turonga bostirib kirib, uni egallashga kirishadi. Turonliklar dushmanga qarshi ayovsiz jang qiladilar. Aleksandr qattiq janglardan so'ng Navtaka, Marokand va Kiropol kabi shaharlarni bosib oladi[4].

Aleksandr uzoq vaqt mobaynida erksevar so'g'dliklar, baqtriyaliklar va shaklarga qarshi kurash olib boradi. So'g'd xalqining erksevar farzandi Spitamen makedoniyaliklarga qarshi ayovsiz va tinimsiz kurash olib boradi. Ammo vatan xoinlari Spitamenga xiyonat qilib, uni o'ldiradilar. Aleksandr So'g'ddagi yuzlab qishloq, o'nlab shaharlarni vayron qiladi va o't qo'yadi. Necha yuz ming tinch aholi qirib tashlanadi. Uch yillik jangu-jadaldan so'ng bir guruh sotqinlarning xiyonati tufayli Baqtriya va So'g'diyona Aleksandrga bo'ysundiriladi.

Aleksandr Baqtriya bilan So'g'diyonani itoat ettirgach, miloddan avvalgi 227 yilda Hindikush tog'laridan oshib Hindistonga bostirib kiradi. Bu davrda Sind vohasi va Panjob viloyatida bir necha mayda davlatlar bor edi. Aleksandr Panjobdagi mayda podsholarning bir qismini o'ziga ag'darib oladi. Ammo podsho Por Aleksandr bilan qattiq kurash olib boradi. Sind vohasi ko'p qonli janglar bo'ladi. Nihoyat Gidasp yonidagi jangda Aleksandr qo'shinlari hindlar ustidan g'olib chiqadi. Sind vohasi va Panjob yunonlarga bo'ysundiriladi[5].

Miloddan avvalgi 325-yildan boshlab yunon-makedonlar Hindistonni tark etib orqaga qayta boshlaydilar. Markazi Bobil bo'lgan Aleksandr saltanati miloddan avvalgi 323 yilda jahongirning o'limidan so'ng uning harbiy

sarkardalari o'rtasidagi toj-taxt talashlari natijasida bo'linib ketadi.

Xulosa qilib aytganda, Aleksandr yurishlari natijasida vujudga kelgan ulkan saltanat hududi Hind daryosidan Dunayga qadar

cho'zilgan bo'lib, u qadimgi dunyoning eng yirik davlati edi. Lekin mustahkam ichki aloqalari bo'lmagan bu saltanat Aleksandr vafot etgach, tezda parchalanib ketgan va uning hududida bir qancha ellinistik davlatlar vujudga kelgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Арриан. "Поход Александра". М., 1963.
2. Бойназаров Ф. "Антик дунё". Тошкент, 1989.
3. Шофиан А. С. "Распад империи Александра Македонского". М., 1984.
4. История древней Гречии. Под. ред. В. И. Кузихина. М., 1986.
5. Словар античности. М., 1989.

